

VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ

VOLT EGY SZENT SZÁNDÉKUNK

Hihetetlenül fejlett és kiszámíthatatlan világban élünk, belegondolni is észbontó. Keresztül-kasul szabdaljuk magunk alatt a bolygót, bejárásunk van a mikro- és makrokozmoszba, szándékunkban áll oda-vissza közlekedni a tudatunktól független időben, s legszívesebben a fizika törvényeit is fel-függesztenénk, s lehetőleg Jézus Krisztus nélkül. Emberi szemmel tekintve már-már aggasztó e hihetetlen tempóra váltott műszaki haladás, és nem mondunk érte köszönetet, hogy életünk, akárcsak géntérképünk, a megfigyelőrendszerek által bármikor megnyitható lett. Lassan legszemélyesebb titkainknak is búcsút mondhatunk, s e veszélynek kitéve egy kalap alatt szorong már szinte világszerte az egyén és a nemzet. Egyedül a gondolat tartotta meg szabadságát, az ember fejében születő gondolat. Olyan jó – előbb csak elképzelni róla, aztán hinni is, hogy e szabadságért tömegeket szervez majd, s megerősíti pozícióit egy jól védhető, ellentétes oldalon.

Nagy magabiztossággal és szakmai megelégedéssel mondhatjuk, hogy a gondolat szabadságának már századok óta egyik legkitartóbb hordozója a költészet. Oly egyértelmű és világos ez, akár a nyári ég, mert egyáltalán nem mindegy, hogy az eszme milyen nyelvi megjelenésben jut el az emberekhez. A XIX. század imperátorai még méltó ellenfelet tiszteltek a költőkben, ám az idők és érzések változása, a becstelen belső árulások a költészet alatt is bizonytalanná tették a talajt. Temetni próbálták aztán, elmormolták a búcsúztatót, de a kőtáblákba vésett gondolatot minduntalan kiveti a föld. Ezt tapasztalva a megújítás zászlaját vonták fel fölötte, de valójában az elkorcsosítás útjára próbálták terelni, hogy szülőistene se ismerjen rá.

Ezeknek a rejtett, jól álcázott törekvéseknek magunk is tanúi lehettünk, velünk is megpróbálták elhiteni, hogy egyedül a posztmodernizmus, az önmagát folyton újrafogalmazó avantgard útjain juthatunk csak az üdvösségre. A programhoz komoly apparátus is szerveződött. Az érzéskorcsosítást béresztették, bértollnokok erőltették, bértapsolók nyilvánítottak hozzá tetszést, azt gondolván, hogy irodalmával együtt lejáráthatják a nemzetet is. Ma azonban már úgy érzékelem, a jelek egyre inkább azt mutatják, hogy ez a program megbukott. Ám divatozni kezdett – már vele párhuzamban, mintegy

helyette – valami egészen langyos, bizonyos emberi, kulturális, vagy morális szituációkon rágódó unalmas versbeszéd, amely nagyságrenddel elfogadhatóbb ugyan a neoavantgard kínálatánál, de továbbra sincsenek váratlan áramütései, nem horgad fel az olvasóban az újraolvasás kényszere.

Lehetnek, s bizonyára ennek a lírának is vannak finomabb lelkű fogyasztói, akik most egy öregedő poéta morgolódásaként fogadhatják fanyalgásomat. Megengedem, de ez esetben erősítésnek hívom az Előretolt Helyőrség Íróakadémia antológiájából* az *Előre tolt szó* szerzőjének az én véleményemnél sokkal inkább célra irányítottabb gondolatait: „*Elkeserítő, hogy egy évtizede nem olvastam huszonéves költőtől olyan verset, amitől felállt volna a szőr a hátamon. Töredelmesen bevallom, a tárgyias-objektív, a túlfilozofált-pszichologizált-szociologizált líra, melyen az éppen divatos teóriák ruháját látom és a bölcsészlaboratóriumok irritáló szagát érzem, nem vesz le a lábamról. Az élet szagát keresem a versben... Valami olyasmit, ami a vers megértésénél többet ad nekem: borzongást, forróságot, hidedgrázást, örömet, búbánatot, erekciót, de még a hányingerrel is megelégednék, csak éppen különbözzön a szokásos szalagmunkáktól. Nem a tökéleteset keresem, hanem valami szokatlant, mert gyakran az az érzésem a kortárs magyar lírával – nemcsak a fiatalal – kapcsolatban, hogy valaki már a kétezres évek elejére elkészítette a magyar versíró szoftvert, egyetlen – azóta csak némi polkorrektséggel frissített – program tolja az egészet, és azt osztják szét a magyar irodalmi fórumok között.*”

A bírálóat őszinte és kíméletlen. De mit tud felkínálni Orbán János Dénes a kortárs magyar poézisnek azzal a vonulatával szemben, amely képtelen őt levenni a lábáról? Az *Enumeráció*-t ajánlja, a Kárpát-medence közel félszáz fiatal alkotójának hatszázötven oldalnyi friss, életszagú versét és prózáját. Azt hiszem, különösen fontos a fentebb említett számok üzenete. Lehetséges, hogy még beteg a magyar költészet, de már gyógyulófélben van és fel fog épülni, ha az irodalom állóvízének felkavarásához ennyi kiváló katona és fiatal hadnagy áll készenlétben.

A praktikusabb gondolkodás felől közelítve gyakorta felmerül, ám az előzőkhöz képest teljesen más kérdés: miért adja valaki – már fiatalon – versírásra a fejét? Kérdőjelek sokasága sorakozhat inntől kezdve, mert ahogy nincs két egyforma falevél, két egyformán látó költő sem létezhet,

* Enumeráció. (Válogatás az Előretolt Helyőrség Íróakadémia tagjainak alkotásaiból) Kárpát-medencei Tehetséggyondoró Nonprofit kft. Budapest, 2016.

tehát a kérdés válaszváltozatai is igencsak elütnek egymástól. Azt talán sejtjük, hogy birtokolni és bizonyítani szeretné a beszéd kivételes képességét és méltóságát, fel kívánja mutatni a szép szó minőségét, s van benne talán egy kis egészséges nagyravágyás is, ám itt ismét csak előjön a miért. Az ember eledel, ruha és luxus iránti igénye még talán érthető, de a szép beszéd utáni vágya honnan való? Ha azt mondjuk, hogy ez is csak egy civilizációs szükséglet, elhiszi-e bárki? Az nem lehet, mert az ember ritmus, zene és tánc iránti vonzalma – aki barátságban van a népköltéssel, tudja – egyidős a civilizációval. S ha már ide keveredett a népköltészet, megcsörren bennem, óvatosságra int az én öreg vészmadaram: nem jó a folklórral bizalmas viszonyba kerülni. Lám, Petőfi is megjárta vele. Amint megírta *Alku* című versét, mindjárt el is veszítette, mert a közösség elkoborolt bárányát ismerte fel benne és a maga ízléséhez igazította, folklorizálta. Aztán vissza is adta – akár ezerszeresen – a saját ízlése szerint finomítva és továbbírva. E folyamat működésének igazolására példák százai tanúskodhatnak. Ezek szerint igaz lehet, hogy a hagyományokkal élő közösség a már elkészült vagy félkész irodalmi termékekből teremti saját költészetét? Többé-kevésbé igen. De a sámánok, táltosok, halottsiratók vajon nem költők voltak-e? Igen, egy kicsit azok voltak mindaddig, míg a fejlődés egy fejlettebb korszakában le nem vette valaki vállukról az éneklés nemes terhét, és a korábban szertartásokat segítő költészet átvette a regélés, a szórazokoztatás, a tájékoztatás feladatait. Ami pedig az időben ez után következik, nagyjából minden iskolázott embertársunk előtt ismert, a részletek iránt pedig – ott vannak a könyvek – lehet kutakodni.

A népköltészet azonban – mélyen a háttérben – továbbra is kíséri és fejlődésében táplálja a hivatásos költészetet. Sinka István, Juhász Ferenc, Nagy László, Szilágyi Domokos és Ferenczes István munkásságában nem véletlenszerűen, de tudatos határozottsággal jelentkezik a folklorizmus. Balladái és mondái motívumait beleégette verseikbe, s ezzel automatikusan a nemzet kulturális hagyatékához kötötte az életművet. De fennáll és működik, amint a Petőfi-versek folklorizálódása kapcsán szó esett róla, e folyamat fordítottja is. Az egykori kéziratos katonakönyvek anyagának jelentős részét a félnépinek mondott szerelmes versek alkotják. A hangvétel, a nyelvi köntös alapján egyértelmű, hogy ezek mind az írástudóbb, műveltebb katonatársaknak az emléversköltészet általános szintjén készült, nem is oly régi versfaragványai. Az írás alapjait éppenséggel ismerő, de egy épkézláb levél, esetleg szívhez szóló szerelmi üzenet megfogalmazására

alkalmatlan bakák átmásolták, majd apróbb, módosításokkal aktualizálva, személyesebbé formálva, sajátjukként küldték haza a verses leveleket. Voltak köztük szülőnek, kedvesnek, testvérnek, vagy éppen fénykép hátoldalára szóló szövegtípusok, amelyek nagy segítségül szolgáltak a fogalmazásban járatlan embereknek. Azt nem tudjuk, hogy a valódi „szerzők” a vásári poétákhoz hasonlóan – nevük elhallgatásáért – vártak-e bármilyen ellenszolgáltatást, de bárhogyan volt is, társaik életét könnyítették, így mindenképpen szolgálatot teljesítettek.

Ma ehhez hasonló szolgálatot senki sem vár a költőtől, s a költői öntudat is a szellem sokkal magasabb szféráiban közlekedik. Éppen elegendő, ha az őt érdeklő kérdésekre a nemzetközösség számára felfogható és vele rokonszenvező, igényes hangnemben kínál válaszokat, de már ezt is szeméremre vehetik. Holott – talán minderről maga sem tehet, és lehetséges, hogy mégiscsak van, ha mikroszkopikus alapja is a régi kódös, foszlányos, a költő születésére utaló híreszteléseknek. Lehetséges, hogy lelkébe valóban beírta kódjait a fogantatás, a kor, a szűkebb és tágabb közösség, a teljes társadalmi környezet, még mielőtt a nyilvánosságnak megszólalt volna. De ne szaporítsuk tovább a szót, maradjunk ennyiben, és emlékeztetőül hadd szólaljon meg a Móriczot köszöntő Ady Endre: *„Ha a lehetetlent nem tudtuk lebírni, volt egy szent szándékunk: gyönyörűket írni.”*